

Maahanmuuttajien kielellinen kohtaaminen

Erkki Pihkala

Professori emeritus (taloushistoria)

Helsingin kauppakorkeakoulu

Matti Sarvimäen (2010) artikkeli maahanmuuton taloustieteestä oli sen verran mielenkiintoinen, että sitä on kommentoitava kielellisen kohtaamisen näkökulmasta.

Teollinen vallankumous ja kansallisvaltioiden synty ovat mielestäni olleet rinnakkainen ilmiö, koska nykyisiä vauraita teollisuus-palveluvaltioita ei olisi voitu muodostaa ilman koko väestön nuorena alkavaa, laajaa ja pitkäaikaista koulutusta, joka nojaa väestön äidinkieleen. Koulutuksen antaminen lapsille vieraalla kielellä, alkaen lukemisen oppimisesta, ei ole psykologisesti, taloudellisesti eikä ennen kaikkea poliittisesti mahdollista. Tästä on esimerkkinä aikanaan Suomessa ruotsin kielen sekä itäisessä Keski-Euroopassa saksan kielen asemaa vastaan käydyt kielitaistelut. Väestöryhmä, jonka äidinkieli on valtion virallinen kieli, saa näet etumatkan kilpailtaessa yhteiskunnan korkeimmista asemista kaikilla aloilla.

Äidinkielen oppimista murrosikään mennessä voidaan pitää eräänlaisena luonnollisena monopolina kommunikointiin. Sen kukin väestöryhmä pyrkii turvaamaan vahvistamalla kielensä valtionsa viralliseksi kieleksi. Toisaalta

äidinkielen hyvä osaaminen on edellytys vieraiden kielten oppimiselle. Luonnonmenetelmiä voidaan pitää poikkeuksina eivätkä ne johda kielellisesti vakaaseen tulokseen.

Jos väestö saa koulutuksensa muulla kuin äidinkielellään, seurauksena on monin osin kielenvaihto (esim. aikanaan Suomi), joka vaikuttaa väestöryhmien väliseen määrälliseen ja laadulliseen tasapainoon. Entisissä siirtomaissa, joissa on jopa kymmeniä paikallisia kieliä, koulutus tapahtuu usein käytännön syistä entisen siirtomaaisännän kielellä (englanti, ranska, espanja ja portugali). Näissä maissa on kuitenkin meneillään ilmiö, jossa siirtomaaisäntien kielellä koulutuksensa saaneet muodostavat ”oman heimonsa”, jonka kotikielikin on koulutuskieli. Heidän jälkeläisillään on näin kielellinen etulyöntiasema muita kieliä puhuviin ”heimoihin” nähden. He myös pyrkivät pitämään näin saadun kielellisen kilpailuedun, ts. säilyttämään siirtomaaisännän kielen virallisena.

En tässä ota kantaa siihen, miten globalisoituminen ja englannin yleinen asema siinä tulee vaikuttamaan (pienten) kansallisvaltioiden säilymis- edellytyksiin ja niiden kielelliseen protektionismiin.

Sitten Sarvimäen artikkeliin, jossa sivuutetaan kansainvälisten tutkimusten tapaan mielestäni liian kevyesti maahanmuuttajien ja kantaväestön kielellinen kohtaaminen etenkin tapauksissa, joissa maahanmuuttomaan virallinen kieli ei ole maailmankieli, kuten on asianlaita Suomessa.

Sarvimäen tutkimuksessa on tosin viitteitä kielellisen kohtaamisen merkityksestä. Virolaisen on läheisen kielisukulaisuuden takia helpompaa oppia suomea ja siten päästä nopeammin palkoille kuin venäläisten. Edelleen Algeriasta sekä Angolasta ja Mosambikista emämaahan palaajat puhuivat valmiiksi muuttomaansa kieltä ja olivat samalla lähtömaansa koulutetuimpia. Tänä päivänäkin monet Afrikasta muuttajat ovat saaneen edes jonkinlaista koulutusta entisen siirtomaaisännän kielestä samalla kun englantia ja ranska ovat maailmankieliä.

Venäjältä ja itäisen Keski-Euroopan maista Saksaan muuttaneiden saksan taitojen ja usein myös koulutustason puolestaan tiedetään olleen varsin heikkoja heidän lähtömaittensa kielipoliittisista oloista johtuen. Vastaavasti Suomeen tulleet inkeriläiset ovat usein olleet enemmän venäjän- kuin suomenkielisiä. Näin on, vaikka heille on annettu suomen kielen etukäteisopetusta Venäjällä. Pakolaisina Suomeen tulleilla ei sitä vastoin ole ollut kielellistä kotoutumista edesauttavaa etukäteistä kielenopetusta. Toisaalta pitemmälle koulutetut maahanmuuttajat osaavat useimmiten englantia. Heidän kotoutumisensa Suomen työmarkkinoille on muita helpompaa, koska kantaväestö osaa laajasti englantia ja käyttää sitä mm. virastoissa siinä määrin, että monet tulokkaat valittavat, etteivät he opi sen takia suomea. Suomessa myös tarvitaan heidän kielitaitojaan mm. markkinoinnissa ulkomaille.

Yhdysvaltoihin ja Kanadaan muuttavat ovat siinä mielessä eri asemassa kuin Suomeen tulleet, että niihin muuttajat osaavat jo maahan tullessaan ainakin vähän maan virallisia kieliä. Floridaan muuttavien kuubalaistenkin oli helppo sopeutua, koska osavaltiossa espanja on käytännössä ja osin puolivirallinen kieli.

Se, että kieltä osaavien Algeriasta sekä Angolasta ja Mosambikista muuttaneiden ja kuubalaisten pakolaisten tulo ei vaikuttanut muuttomaissa palkkoihin ja työllisyyteen, mutta kielitaidottomien saksalaisten vaikutti, näyttää kumoavan kielihypoteesini merkityksen. On kuitenkin vaikea uskoa, ettei kielellisellä kohtamisella ole taloudellista merkitystä. Ehkä sen merkitys on siinä, että kieltä osaavat eivät erottuneet työmarkkinoiden pääjoukosta, mutta kieltä osaamattomat kyllä. Kielitaidottomista saksalainen työnantaja näki, että hänen edesään oli ”avuton” työnhakija, jonka voi palkata halvemmalla länsisaksalaisen työntekijän tilalle, kunnes muuttaja oppi. Onhan Suomessa todettu, etteivät kielitaidottomat osaa puolustaa työhön liittyviä oikeuksiaan.

Kielen merkitystä kotoutumiselle kuvaa se, että ruotsalaiset Suomeen muuttavat menestyvät elintasokilpailussa muihin maahanmuuttajiin nähden hyvin. Olikin virhe jättää heidät pois tutkimusaineistosta. Tällöin tulee erottaa toisistaan riikinruotsalaiset sekä Suomesta aikanaan Ruotsiin muuttaneet ja Ruotsin kansalaisuuden saaneet Suomeen palanneet selvitetäessä kotoutumisen merkitystä maahanmuuttajan tulonmuodostukselle. Ehkä ruotsalaisten maahanmuuttajien aseman sivuuttaminen johtuu siitä, että riikinruotsalaisia ei Suomessa yleensä katsota maahanmuuttajiksi. Miksi ei? Outoa Sarvimäen tutkimuksessa on myös se, että tanskalaiset ja norjalaiset on ilmeisesti luokiteltu maahanmuuttajiksi, vaikka heidän ko-

toutumisensa Suomeen on samankaltaista kuin ruotsalaisten. Tulisi myös ottaa huomioon, että Ahvenanmaalle ja ruotsalaisenemmistöisiin kuntiin pohjoismaiset maahanmuuttajat muuttavat käytännössä kielellisesti kotimaahansa. Suomenkielisillä Ruotsiin muuttaneilla tiedetään sitä vastoin olleen suuria vaikeuksia kotoutua ja ansaita, koska Ruotsi on perinteisesti syrjinyt suomenkielistä väestöään. Näin Ruotsin suomalaisvähemmistön integroituminen on osaksi ollut vaikeaa.

Sillä, 1) miten maahanmuuttajat osaavat valmiiksi muuttomaansa kieltä sekä 2) miten muuttomaan väestö osaa maahanmuuttajien kieltä (äidinkieli tai englanti, ranska, espanja) on mielestäni suuri merkitys kotoutumiselle ja

tulonmuodostukselle. Ehkä esim. somalialaisten tai arabien kotoutuminen Suomeen olisi paljon helpompaa, jos pääväestö ottaisi heidät kielellisesti vastaan yhtä auliisti kuin englantia osaavat tai etenkin ruotsalaiset. Ehkä tämä pohdinta osoittaa, että kieli-instituutioiden merkitystä ei voida sivuuttaa maahanmuuton taloustieteessä etenkin pienissä kansallisvaltioissa. □

Kirjallisuus

Sarvimäki, M. (2010), ”Maahanmuuton taloustiede: lyhyt johdatus”, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 106: 253–269.